

Voorbeelden en tips om aan de slag te gaan

Filosoferen met jonge kinderen

Filosoferen is een mooie manier om met kinderen in gesprek te raken. Dat kan ook met heel jonge kinderen. Juist zij kunnen nog onbevangen over vragen nadenken wat prachtige gesprekken oplevert. In dit artikel lees je hoe je dat met jonge kinderen doet.

Fabien van der Ham is gastdocent Filosoferen met kinderen en ze ontwikkelt lesmateriaal om te filosoferen, zie www.filosofiejuf.nl

Het is leuk en belangrijk om met kinderen te praten. Dat kan naar aanleiding van het voorlezen van een prentenboek of zomaar over een actueel thema zoals het seizoen. Filosoferen is ook een heel geschikte manier om met kinderen in gesprek te komen. Dat is zeker niet te moeilijk voor kinderen, want iedereen kan filosoferen. Sterker nog, het is een aangeboren behoefte om te willen weten hoe het leven in elkaar zit. Kinderen stellen niet voor niets honderden waaromvragen. Het is dan ook zeer verrassend om te filosoferen met jonge kinderen want hun redeneringen zijn vaak ontroerend, origineel, creatief en ook verbazingwekkend slim.

De baas

Met jonge kinderen praat je natuurlijk op een andere manier dan met oudere kinderen maar toch kun je heel goed samen nadenken over gewone dingen die, als je er eens over nadenkt, eigenlijk totaal niet gewoon zijn. Neem bijvoorbeeld het begrip baas. Als je de baas bent, ben je vreemd genoeg niet altijd de baas. Ook een koning moet luisteren naar een politieagent en zich aan de verkeersregels houden. Hoe kan dat? En hoe herken je een baas eigenlijk; wat

moet hij kunnen; wie is er trouwens de baas over de zee, of de lucht of je gedachten en wensen? Er is van alles te ontdekken rondom het begrip baas.

Gebruik plaatjes

Zo'n ontdekkingstocht kun je bijvoorbeeld aangaan met behulp van plaatjes. Denken met jonge kinderen gaat namelijk gemakkelijker als je met

concrete dingen uit de wereld om hen heen een gesprek begint. Bij een gesprek over bazen kun je plaatjes gebruiken van bijvoorbeeld een koning, kok, juf, stewardess, piloot, badmeester, politieman, dokter en een winkelvrouw. Laat de kinderen steeds een illustratie zien en vraag of de persoon op het plaatje wel of niet een baas is en over wie hij of zij de baas is. Door deze verschillende beroepen ontdekken de kinderen vanzelf meer over het begrip baas.

Baas boven baas

Als alle beroepen besproken zijn, kun je de kinderen vragen om de plaatjes op volgorde te leggen van klein beetje baas tot belangrijkste baas. Met andere woorden, wie heeft het meest te zeggen? Tijdens het gesprek stel je dan onderzoekende vragen zoals:

- Hoe ziet een baas er uit?
- Wat doet een baas?
- Wat moet je kunnen om baas te zijn?
- Moet je altijd doen wat een baas zegt?
- Is een baas aardig?
- Kun je aan iemand zijn uiterlijk zien of hij een baas is?
- Is een baas altijd de baas?
- Heeft een baas ook een baas?
- Wie hebben er allemaal een baas?
- Ben je zelf wel eens de baas?
- Is het leuk als je vriendje de baas is?
- Hebben kinderen een baas?
- Kunnen we zonder bazen?

Zo komen er vanzelf allerlei nieuwe aspecten rondom het begrip baas boven borrelen. In een kleuterklas in Groningen bijvoorbeeld kwamen

Ondersteunend materiaal

Via www.filosofiejuf.nl vind je materiaal om bij filosoferen te gebruiken.

Praatplaatjes

Een set kaarten van 50 illustraties met 48 vragen om met jonge kinderen te filosoferen. Vanaf 4 jaar.

Praatprikkel

50 filosofische vragen voor een ander gesprek; thuis aan de keukentafel of op school in de kring. Vanaf 6 jaar.

• Human-Touch Photo

Filosoferen stimuleert het zelfstandig redeneren

de kinderen tot de conclusie dat iedereen een beetje baas is, namelijk over jezelf. Max zei daarover: 'Ik ben wel de baas want ik mag zelf weten of ik iets niet lust en of ik iets wil proberen.' Marjet dacht dat je ook over jezelf niet helemaal de baas bent want 'je hersenen zijn de baas over je hoofd, die zeggen wat je denkt.' Bazen zijn wel belangrijk vonden de kleuters want zoals Pepijn terecht opmerkte: 'Er zijn wel regels nodig, anders kijk je bijvoorbeeld niet uit en dan kom je onder een auto.' Ook Lianne vond bazen belangrijk: 'Zonder bazen zouden we in grotten wonen omdat de baas dan niet bepaalt of er huizen worden gebouwd.' We hebben dus bazen nodig maar Anne bedacht daarbij dat het niet altijd leuk is om baas te zijn want 'een baas mag zelf weten wat hij doet, net als de koningin, maar ze moet wel altijd deftig zijn.' Alles wat de kinderen leren kunnen ze ook weer op hun eigen leven betrekken. Dat deed Job bijvoorbeeld: 'Vrienden moeten niet de baas spelen want dan krijgen ze ruzie en dat is niet leuk.' Al filosoferend zijn de kinderen dus tot allerlei belangrijke inzichten gekomen.

Voordelen van filosoferen

Het mooie van filosoferen is dat je er behalve je hoofd verder niets voor nodig hebt. Zelfs geen kennis. Het hebben van weinig kennis is zelfs een voordeel want zonder kennis kun je zelf gaan bedenken hoe iets in elkaar zit en dan train je pas echt je 'denkspieren'. Kijk maar eens naar wat een groepje kleuters bedacht naar aanleiding van de vraag of de ruimte een vorm heeft:

'Ik denk dat de ruimte vierkant is want dan heb je een rondje van de aarde en daaromheen is allemaal ruimte en dan kun je nog alle kanten op.'
'Maar als het nou een driehoek is, dan kun je naar het puntje vliegen.'
'Maar, als de aarde die vorm heeft, dan heeft hij toch een eind. Dat puntje toch.'

Hier wordt duidelijk dat filosoferen het zelfstandig redeneren stimuleert. Maar filosoferen heeft nog veel meer voordelen. Zo groeit bij de kinderen hun woordenschat en mondelinge taalvaardigheid, ze leren beter naar elkaar luisteren, vragen aan elkaar stellen, onder woorden brengen wat ze denken, hun eigen ideeën uiten en hun mening te formuleren. De leukste reden is dat je kinderen op een heel andere manier leert kennen, zoals het volgende voorbeeld laat zien.

Een moeder plukte met haar zesjarige zoon Pieter aalbessen en hij vroeg: 'Zou de bes-senstruik dat niet erg vinden dat we zijn bessen plukken?' Haar eerste neiging was om te antwoorden vanuit (vermeende) kennis: 'Nee hoor, daar merken planten niks van.'
Er is niets mis met zo'n antwoord maar het gesprek is dan wel meteen ten einde. Bovendien is de kans groot dat dit voor Pieter helemaal geen bevredigend antwoord is. Hij maakt zich niet voor niets zorgen over de plant, hij wil graag dat deze zorg serieus genomen wordt. Gelukkig antwoordde ze: >>

Poes is niet dom – een voorbeeldgesprek

Op een Groningse basisschool werd gefilosofeerd naar aanleiding van het verhaal *Poes is niet dom*. Het verhaal gaat over Job die zijn kat Hobbes mee naar school neemt omdat het dier niet zo slim is. Het blijkt voor Hobbes niet mee te vallen om nieuwe dingen te leren. Hoe kan dat? De kinderen uit deze groep dachten overigens dat filosoferen heel moeilijk is en dat ze het niet konden, maar proberen wilden ze het wel. Dus dachten ze om te beginnen na over de vraag wat een poes wel of niet kan leren. Een verslagje:

Jesse steekt als eerste zijn vinger op. 'Een poes kan wel leren spelen maar niet springen.' Meteen klinken er tegengeluiden.

'Wel hoor, want ik heb een poes thuis en die springt soms van de vensterbank af.'

'Mijn poes springt van het aanrecht af.'

Volgens Ellis mag hij wel op het aanrecht zitten, maar hij mag niet op dingen plassen. Helaas lukt het niet om hem dat te leren. Ze denkt dat dat komt omdat een poes niet kan praten.

'Een poes kan niet op twee poten staan', brengt Alex in. 'Dan gaat hij vallen.'

'Hij kan wel heel even op twee poten staan', denkt een ander jongetje, 'maar hij kan niet lopen op twee poten.'

'Vroeger hadden wij een poes die kon lopen op twee poten. En hij loopt ook soms op een bal.'

De klas is erg onder de indruk van deze knappe circuspoes, maar er zijn meer knappe dieren.

'Ik heb een hamster die in een bal kan lopen. Dat heeft hij geleerd, dat kon hij eerst niet.'

Een poes kan dus moeilijk iets leren, werd ontdekt, maar bijvoorbeeld een hamster al weer wat beter. Een hond kan ook veel leren.

'Dan zeg je wat tegen hem en dan doet hij dat ook.'

'Als ik tegen Dinky zeg dat hij moet gaan zitten, dan gaat hij liggen. Dan weet hij niet wat ik zeg.'

'Dan moet je het zelf voordoen', legt een meisje uit. Er wordt beaamt dat dit een goede manier is om iets te leren.

'Toen onze hond nog bestond, zeiden we altijd foei.'

Zo leerde hij dus wat hij niet mocht, bedenken de kinderen. Een hond kan ook leren zitten, netjes naast je lopen en springen. Maar springen mag niet altijd. Als een hond blij is je te zien gaat hij wild tegen je aan springen en dan val je bijna om door de hond. Hoe leer je aan een hond dat dat niet mag?

'Dan zeg je "foei" en als hij het goed doet "braaf".'

'Of je geeft hem een brokje, dat kan ook.'

'Of een bot.'

'Geldt dit nou ook voor kinderen?'

'Nee, want kinderen die lusten geen botten.'

Kinderen leren wat op school, vinden ze. Zoals veters strikken.

'Ik kon eerst niet veters strikken maar toen ging ik oefenen.'

Thuis leer je ook wel dingen, zoals fietsen, met de hulp van zijwieltjes. Als dat goed gaat, kunnen de zijwieltjes eraf.

'Ik kon het eerst niet zo goed maar papa ging me vasthouden. Ik moest het zelf proberen, dan val je soms. Maar dat is niet erg want je kan gewoon weer opstaan.'

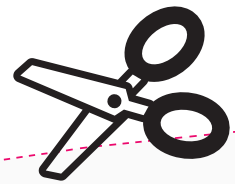
'Zo is dat, leren gaat met vallen en opstaan', vat de gespreksleider samen. 'Door fouten te maken eigenlijk. Is fouten maken dan goed?'

'Dat is ook niet helemaal waar want als je je voet tussen de spaken hebt, dan heb je pijn. Nu hebben we van die stokjes met bandjes en kan ik mijn voet daar zo in doen.'

'Dus nu hebben jullie een oplossing bedacht. Dus eigenlijk doordat het fout ging, hebben jullie iets slims bedacht. Je leert dus dingen door te oefenen, door vallen en opstaan, doordat iemand het voordoet, door een beetje hulp, door een straf te krijgen of juist door een beloning', rond de gespreksleider het gesprek af en dan vliegt er een vinger de lucht in.

'Je kunt ook leren door te doen! We dachten dat we niet konden filoleren maar we gingen het gewoon doen en nu kunnen we het.'

Het verhaal van *Poes is niet dom* is voor HJK-lezers gratis aan te vragen via info@filosofiejuf.nl zodat je snel eens zelf kunt gaan filosoferen.

Kun je
op school
vrij zijn?

'Tja, ik weet eigenlijk niet. Waarom zou hij het erg kunnen vinden?'

'Misschien doet het wel pijn?'

'Zou een plant pijn kunnen voelen?'

'Ik denk het wel want hij groeit en als je groeit dan adem je en als je ademt kun je ook pijn hebben.'

'Wat gebeurt er als jij pijn hebt?'

'Dan denk ik: au, dat doet pijn.'

'Kan de plant denken?'

'Misschien heeft hij wel hersenen.'

'Waar zouden die dan zitten?'

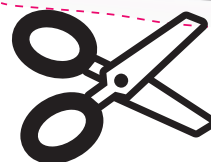
'Misschien in zijn wortels.'

...

Dankzij dit gesprekje wist de moeder nu dat Pieter in staat is om na te denken over de gevolgen van zijn acties en dat hij zich daarbij in de ander verplaatst. Hij vermoedt dat alles wat leeft pijn kan hebben en vindt dat niet leuk. En dat terwijl Pieter vanuit zijn omgeving vaak het label 'onverstoorbaar' – en dus onverschillig – krijgt.

Ook in de klas gaat dit op. Ideeën die je over kinderen hebt, komen door het filosoferen in een ander daglicht te staan doordat je een inkijkje in de denkwereld van de kinderen krijgt. Kinderen kunnen zich zo losweken van hun etiketten en hun eigenheid laten zien. Alleen daarom al is het belangrijk dat op zo veel mogelijk scholen en plekken met kinderen gefilosofeerd wordt.

Hoe weet je
zeker
dat je
nu
wakker bent?

Andere rol

De belangrijkste regel bij filosoferen is: stel alleen vragen, geef zelf geen antwoorden. De kinderen moeten zelf nadenken en zodra je als volwassene antwoorden geeft, stoppen de kinderen met denken want de veronderstelling bij kinderen is dat die volwassene h et antwoord wel zal geven. Het is ook belangrijk om je nieuwsgierig op te stellen en een zogenaamde socratische houding aan te nemen. Dat betekent dat je je realiseert dat je zelf net zo min precies weet hoe het leven in elkaar steekt. Ga er bovendien vanuit dat de kinderen jou ook aan het denken kunnen zetten, kortom: neem ze serieus. Een heel andere rol dus, als leerkracht zijnde, dan die je normaal hebt. Om dit duidelijk te maken kun je bij het filosofisch gesprek iets speciaals doen. Een speciale denkhoed opzetten, een vragenmantel omslaan, een kaars aansteken, een groot vraagteken in het midden van de kring leggen. Iets wat elk filosofisch gesprek terugkomt.

Doorvragen

Filosoferen gaat verder dan een paar kinderen een antwoord laten verzinnen. Echt nadenken gaan ze pas als je die antwoorden ook weer gaat bevragen, bijvoorbeeld met vragen als deze:

- Hoe weet je dat zo zeker?
- Zou het ook anders kunnen zitten?
- Is dat altijd zo?
- Hoezo dan?
- Hoe kan dat nou?
- Kun je een voorbeeld geven?
- Stel nou dat het anders zit...
- Is iedereen het er mee eens?
- Waarom denk je dat?
- Waarom is dat zo?
- Bestaat daar een regel voor?
- Is dat altijd zo geweest?
- Hoe zou je dat kunnen bewijzen?

Hoe begin je?

Eigenlijk kan alles wat vragen oproept of verwarring en verwondering het begin van een filosofisch gesprek zijn. Denk aan een verhaal, een tekenopdracht, een filmpje, een foto of een schilderij. Als je een beetje thuis raakt in het filosoferen zal het steeds beter lukken om zelf ergens filosofische vragen en gesprekken in te zien. Maar in het begin is het fijn om er boeken ter inspiratie bij te hebben. Daarom vind je in het kader op deze pagina boekentips die je helpen bij het filosoferen met kinderen in de leeftijd van ongeveer vier tot en met negen jaar.

Een mooi moment om te filosoferen is na het voorlezen. Er zijn heel veel prentenboeken en verhalen die geschikt zijn als start van een filosofisch gesprek. Een voorbeeld van zo'n gesprek na het voorlezen vind je in het kader op pagina 18. 🍀

Boekentips

Praxis Bulletin (2014). Leren doordenken. 's Hertogenbosch: Malmberg.

Themaboek over filosoferen met kinderen van het onderwijstijdschrift Praxis Bulletin met daarin vierentwintig lesidee en, te bestellen via de uitgever klantenservice.administratie@malmberg.nl

Heesen, B. (1996). Klein maar Dapper. Budel: Damon.

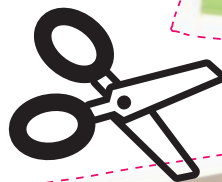
Verhaaltjes voor in de onder- en middenbouw als stimulans voor een filosofisch gesprek. Bij elk verhaaltje staat een korte filosofische toelichting.

Heesen, B. (2000). De vliegende papa's. Budel: Damon.

Vergelijkbaar met *Klein maar dapper*. In dit boek staan ook enkele interessante achtergrondartikelen.

Bartels, R. & Van Rossum, M. (2009). Filosoferen doe je zo. Budel: Damon.

Een programma filosoferen voor de hele basisschool, het eerste deel (band 1) is voor groep 1 tot en met 4.

  Fabien van der Ham, 2014

Onafhankelijk vakblad
voor ontwikkeling,
opvoeding en onderwijs
aan jonge kinderen

Wil je meer lezen?

Neem dan nú een proefabonnement!

KLIK HIER

Elke HJK staat boordevol artikelen over scholing, ontwikkeling en opvoeding van jonge kinderen. Van objectieve en goed onderbouwde achtergrondartikelen tot vaste rubrieken met boekrecensies en praktische lestips.

Werk je in het onderwijs of de kinderopvang met kinderen van 3 tot 8 jaar? Ontvang HJK geheel vrijblijvend en inclusief toegang tot het digitale archief, drie maanden lang voor slechts € 13,50! Zo blijf jij als professional helemaal op de hoogte!

Meer weten? Ga naar www.hjk-online.nl of bel 088-2265242